

DE VOORSTAD BRANDT

In Toulouse werd aan de overkant van de rivier de modelstad Le Mirail gebouwd. Progressieven uit heel Frankrijk kwamen af op het ontwerp van architect Candilis. Tegenwoordig is Le Mirail een grimmige voorstad waar auto's in brand worden gestoken. 'De immigranten hebben nooit moeite gedaan om Candilis te begrijpen.' **Joris van Casteren** foto's **Hans van der Meer**

Joris van Casteren
Tweede deel
van een
serie over
new towns
en uitbrei-
dingswijken
in Europa

K

halid Azouma woont in een van de hoogste flats van Le Mirail. Aan het begin van de avond staan we voor het raam. 'Kijk, daar komen ze,' zegt Khalid. Beneden rennen twee jongens over de parkeerplaats naar een auto. Ze knielen neer bij de linkervoorband en rennen weer weg.

'Ze hebben een aanmaakblokje op de voorband gelegd,' zegt Khalid. Hij ziet ze ook wel eens met jerrycans in de weer. 'Heel omslachtig. Dan moeten ze eerst een ruit inslaan en de benzine naar binnen gieten.'

Even later slaan de vlammen uit het voertuig. Khalid belt de brandweer, het nummer staat geprogrammeerd in zijn mobiele telefoon. 'Hallo, ik wil graag een autobrand melden.'

De politie belt hij nooit. 'Die komen niet na zonsondergang,' zegt Khalid. 'Ze zijn bang dat ze met molotovcocktails worden bekogeld.' Na een kwartier komt de brandweer. Ze blussen de auto en vertrekken weer.

Vanmiddag kwam ik Khalid tegen bij een bakker. Hij kocht een stokbrood en een zak croissants. Ik vertelde dat ik mensen zocht die nog in de idealen van Le Mirail geloven. 'Hier wonen alleen maar immigranten,' zei Khalid. Hij nam mij mee naar zijn flat, zijn vrouw zette thee.

Khalid (39) vertelde over zijn jeugd in Algerije. Hij ging naar Frankrijk om timmerman te worden. Vijfjaar geleden kreeg hij een klus aangeboden in Toulouse. Alleen in Le Mirail kon hij een huurhuis vinden. 'Het enige voordeel van deze buurt is dat je er niet wordt gediscrimineerd.'

In het donker brengt Khalid mij naar de metrohalte. We lopen langs de uitgebrande auto; de hoge flats weerkaatsen in het bluswater. Khalid zegt dat ik in Bellefontaine, het oudste gedeelte van Le Mirail, naar pioniers op zoek moet gaan. Daar ziet hij soms een Fransman lopen.

Van 1958 tot 1971 was in Toulouse de linkse burgemeester Louis Bazerque aan de macht. Aan de overkant van de rivier de Garonne wilde hij een nieuwe stad voor honderduizend mensen bouwen. De oude stad puild uit, autoverkeer liep in de nauwe straatjes vast. De minister van huisvesting in het kabinet van De Gaulle vond het een megalomaan plan en weigerde mee te betalen. Bazerque zei dat hij Parijs niet nodig had. Toulouse was een rijke stad: de Franse lucht- en ruimtevaartindustrie was er gevestigd. Hij zette een privaat-

publieke maatschap op en huurde Georges Candilis in, een Griekse architect die bij Le Corbusier had gewerkt. Candilis geloofde in de intimiderende ontwerpen van zijn leermeester, maar vond dat ze menselijker konden. Voor Le Mirail ontwierp hij hoge flats met ertussen een verhoogde, autovrije betonnen vlakte van vijf kilometer lang. Over de vlakte konden bewoners naar winkels, scholen, de bibliotheek en het zwembad lopen.

Met de vlakte wilde Candilis 'de middeleeuwse stad' tot leven wekken, waar spontane ontmoetingen plaats konden vinden die in de moderne tijd verloren waren gegaan. De hoge flats moesten worden opgevat als vestingmuren. De vestingmuren zouden er nooit hetzelfde uitzien: flatbewoners konden met een schuifpaneel van hun balkon een serre maken, met een magnifiek architectonisch effect als gevolg.

Le Mirail bestond uit drie delen: Bellefontaine in het zuiden, Reynerie in het midden, het gedeelte met een universiteit in het noorden: Mirail-Université. Door de universiteit liepen openbare straten; colleges moesten voor iedereen toegankelijk zijn. Een bouwvakker kon na zijn werkdag een college over Aristoteles meepikken.

's Ochtends hangt aan de Rue de Jerusalem in Bellefontaine een oude man uit het raam. Hij heeft een blauwe trui met streepjes aan. 'Bent u een pionier,' vraag ik. 'Ik woon hier een jaar,' zegt de man. In het raam naast hem verschijnt een zuster. 'Dit is een tehuis voor demente bejaarden,' zegt ze. Aan de Rue Vincent van Gogh staan portiekflats. Rond de balkons is prik- »

'HET ENIGE
VOORDEEL VAN
DEZE BUURT IS
DAT JE ER NIET
WORDT GEDIS-
CRIMINEERD'

'S AVONDS KUNNEN ZE IN HET JONGERENCENTRUM
TAFELVOETBALLEN. 'DAT IS BETER DAN AUTO'S IN BRAND STEKEN'

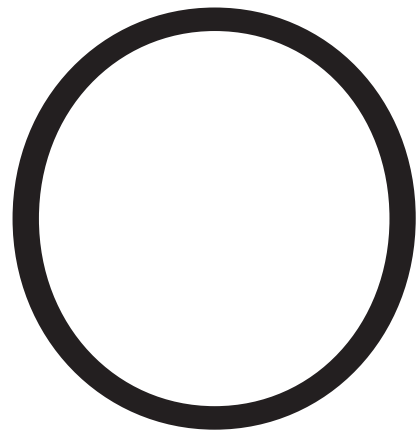

Farid Benfodil op de Place Abbal, het centrale plein van Le Mirail

keldraad gewikkeld. Bij één portiekflat staat de voordeur open; binnen schrobt een Afrikaanse vrouw de vloer. 'Woont u hier al lang?' vraag ik. 'Ik ben de schoonmaakster,' zegt ze.

Op de derde verdieping klopt ik vergeefs op een deur met een naambordje waar 'Martini' op staat. Achter de deur ernaast klinkt het geluid van een stofzuiger. Als ik klopt gaat de stofzuiger uit. Een Algerijns meisje in een Timberland-trui doet open. 'Ik woon hier pas net,' zegt ze. De burens kent ze niet.

Een oude vrouw met dikke brillenglazen komt de trap op. Het is madame Martini; 22 jaar woont ze in Le Mirail. 'Vorig jaar is mijn man gestorven,' zegt madame Martini. Over de buurt wil ze niet praten. 'Ik ben bijna blind en ik heb geen geheugen.'

p straat loopt een man met een grijze baard en een bril. Hij heeft een zwart hoedje op. Als ik achter hem loop, versnelt de man zijn pas. Bij een zebra-pad spreek ik hem aan. 'Ik ben kunstenaar,' zegt de man. Hij woont niet in Le Mirail, hij heeft hier zijn atelier. 'In de stad zijn ateliers onbetaalbaar.' Elke dag loopt hij van de metro naar zijn atelier en terug. 'Ik ga de buurt niet in. Het is hier gevaarlijk.'

In een portiekflat aan Rue Vincent van Gogh klopt madame Garcia haar stofdoek uit. Ze zegt dat ik in blok vijf moet zijn. Daar woont madame Riff, de vrouw van de eerste dokter. 'Begin maar niet over haar man,' zegt madame Garcia. 'Die is er met een andere vrouw vandoor gegaan.'

'IK WIL NIET PRATEN OVER DE BUURT. IK BEN BANG VOOR MIJN EIGEN VEILIGHEID'

Madame Riff doet open, ze ruikt naar wierook. 'Het is beter dat ik niet over de buurt praat,' zegt madame Riff. 'Het is hier erg slecht geworden. Probeer u het bij madame Lannee in blok drie.'

In blok drie klopt ik aan bij madame Lannee. 'Ik zit op de wc,' roept madame Lannee. Als ze heeft doorgespoeld, zegt ze dat ze nooit opendoet als haar man niet thuis is. 'Loopt u naar buiten, dan ga ik bij het raam staan.' Ik loop naar buiten; mevrouw Lannee hangt uit het raam. 'Ik wil niet praten over de buurt. Ik ben bang voor mijn veiligheid.' Het raam schuift weer dicht.

Ik loop naar de hoge flats die Candilis als vestingmuren om Le Mirail heen liet bouwen. Een aantal van de flats is de afgelopen jaren gesloopt. Op de lege plekken ligt puin, uit de grond steken leidingen. Van andere flats zijn delen neergehaald. In de stukken die nog overeind staan wonen mensen. Op sommige verdiepingen zijn de ramen dichtgetimmerd.

Voor een half gesloopte flat aan Cheminement le Tintoret vind ik een restant van de betonnen vlakke die hier vandaan langs Reynerie doorliep naar de universiteit, vijf kilometer noord-

waarts. Op het restant van de vlakke liggen vuilniszakken en koelkastonderdelen.

Een Algerijnse jongen komt de half gesloopte flat uit. Ik vraag of hij daar woont. 'Ik woon in Parijs,' zegt de jongen. In de flat woont zijn neef. 'Ik duik een tijdje bij hem onder.' In Parijs is de politie naar hem op zoek.

Uit een ingegooide raam wappert een gordijn. Candilis ontwierp de woningen met de keukens aan de kant van de betonnen vlakke. Moeders konden, terwijl ze kookten, op hun kinderen letten, die met buurtgenootjes op de vlakke speelden. Onder de vlakke was een garage, waar vader na zijn werk de auto parkeerde.

Een Egyptenaar vertelt dat er twee oude Franse dames in de half gesloopte flat wonen. Hij stapt in de lift en wijst hun voordeur aan. 'Komt u toch binnen,' zegt Thérèse Logerot (84). In het huis hangt de geur van braadvlees. Janine Bourgeois (81) wast in de keuken met een borstel een pan af in een teiltje.

De dames gaan in de huiskamer zitten. Aan het plafond hangen twee tl-buizen. Op een kast staat een klederdrachtpop, aan de muur hangt een gehaakt schilderijtje. Thérèse en Janine zijn tevreden met hun huis. 'Dit zijn schitterende woningen en de mensen zijn erg aardig.' Vaak vragen de jongeren die in groepjes over straat slenteren, of ze hun boodschappentas mogen dragen.

25 jaar wonen Thérèse en Janine in de flat. Daarvoor zaten ze voor de katholieke missie in Argentinië. Thérèse laat een poster zien met foto's van personen die tijdens het regime van Videla verdwenen. 'Weet u misschien waar deze mensen zijn gebleven?' Op de poster staan ook foto's van twee collega-zusters. 'Vermoedelijk zijn ze uit het vliegtuig geworpen.'

Thérèse en Janine weten niet wat er met hun flat gaat gebeuren. 'We hopen dat ons stuk overeind blijft staan,' zegt Thérèse. 'We willen hier tot onze dood blijven,' zegt Janine. Iemand van de gemeente zei dat hun gedeelte vermoedelijk zal blijven staan. 'Maar dat zeiden ze ook tegen de mensen die in het

MENSVRIENDELIJK ONTWERP

Georges Candilis (1933-1995) werkte op het kantoor van Le Corbusier in Parijs. Le Corbusier organiseerde de CIAM-congressen (Congrès Internationaux d'Architecture Moderne), waar een door de industriële samenleving geïnspireerde architectuur werd gepropageerd die zich afkeerde van negentiende-eeuwse esthetiek. Candilis was een van de jonge architecten die tegen de mathematische CIAM-ontwerpen van Le Corbusier in opstand kwamen. Ze noemden zich Team 10 en ijverden voor sociologische en culturele aandacht in de ontwerpen. Le Mirail, waarvoor Candilis samen met zijn kantoorgenoten Shadrach Woods en Alexis Josic de opdracht kreeg, wordt vanwege de Le Corbusier-achtige hoogbouw in combinatie met de mensvriendelijke betonnen vlakke - 'dalle' genoemd - gezien als hét voorbeeld van Team 10-architectuur.

gesloopte gedeelte woonden.' Die mensen kregen een brief waarin stond dat ze binnen twee maanden moesten vertrekken.

In 1971 werd burgemeester

Bazerque opgevolgd door de rechtse kandidaat Pierre Baudis, die de bouw van Le Mirail liet stopzetten. Tijdens zijn campagne had hij de nieuwe stad een symbool van falend links gedachtegoed genoemd. De mensen die er woonden - progressieve pioniers, universiteitsdocenten en werknemers uit de ruimte- en luchtvaartindustrie - waren volgens hem links-radicalen.

In de hoge flats hadden huur- en koopwoningen moeten komen. Door de bouwstop trokken private investeerders zich terug en kwamen er alleen huurwoningen. De huurwoningen stroomden vol met duizenden immigranten die afkomstig waren uit een opvangcentrum dat dichtging.

De pioniers probeerden te leven volgens de principes van het project. Ze wandelden over de betonnen vlakke naar de bakker, de slager en de kruidenier. Ze zwommen in het zwembad, leenden boeken in de bibliotheek en organiseerden avonden in buurtgebouwtjes.

De immigranten hielden zich niet bezig met de bedoelingen van Candilis. Ze speelden geen jeu de boules op de betonnen vlakke, voor de muziekschool hadden ze geen geld. Ze schroefden schotelantennes aan de gevel en spanden waslijnen op de balkons met de schuifpanelen.

Le Mirail verloederde. Er waren geen cafés of discotheken, jongeren hingen op straat rond. Algerijnen uit de ene flat vochten met Turken uit de andere flat. De politie doorzocht auto's en fouilleerde mensen. Teleurgestelde pioniers trokken weg, Franse winkels sloten.

Le Monde noemde Le Mirail 'de stad van de toekomst die het heden vergeet'. Candilis had ten koste van de bewoners een utopisch experiment doorgevoerd. Een verslaggever noemde Le Mirail een 'ziellos kafkaësk universum'. 'Ben ik in Pompeï na de vulkaanuitbarsting?' schreef hij.

n een gebouwtje onder een restant van de betonnen vlakke in Reynerie is een jongeren centrum gevestigd. Binnen zit Farid Benfodil (30) achter een bureau met een oude computer. Hij probeert kansloze jongeren uit Le Mirail aan een baan te helpen. 's Avonds kunnen ze in het jongeren centrum muziek draaien en tafeltennis spelen. 'Dat is beter dan auto's in brand steken,' zegt Farid.

Farids ouders woonden in het opvangcentrum voor immigranten dat dichtging. Net als de andere Algerijnen in het centrum kregen ze een woning in een flat aan Rue de Kiev toegewezen. De Marokkanen, Turken en Afrikanen kwamen in andere flats.

In de flat aan Rue de Kiev werd Farid geboren. Na hem kwamen twee broers en een zus. Zijn vader werkte in de bouw, zijn moeder was schoonmaakster. In de flat woonden nog een paar Franse gezinnen, maar die vertrokken snel. 'We hadden geen idee dat we in een stedenbouwkundig experiment woonden,' zegt Farid. 'We dachten dat de flats gebouwd waren om minderheden te huisvesten.'

In het weekeinde ging hij met zijn vrienden met de metro naar het centrum van Toulouse. Op het plein voor het stadhuis hingen ze rond. 'We werden nergens binnengelaten.' Hij werd verliefd op een Frans meisje dat van haar ouders niet met hem mocht praten. Farid bleef op school: van vrienden hoorde hij dat je met de postcode van Le Mirail toch geen baan kon krijgen. »

Farids beste vriend Kader had een broertje: Habib. In de nacht van zaterdag 12 december 1998 probeerde Habib (17) een auto te stelen. Hij werd betrapt door een agent en rende weg. De agent schoot Habib neer en verdween. Om zes uur 's ochtends vond een vrouw met een hond het lichaam van Habib.

Duizenden Algerijnen, Marokkanen, Turken en Afrikanen verzamelden zich voor het huis waar Habib woonde. 'Het verliep vreedzaam, totdat een politiebusje toeterend door de menigte reed,' zegt Farid. Voorwerpen vlogen naar het busje, een woedende menigte rende erachteraan.

Burgemeester Baudis was opgevolgd door zijn zoon Dominique. Heel Frankrijk kende Dominique Baudis. Als televisiejournalist was hij in Beiroet gewond geraakt, later kwam hij in opspraak toen een prostituee beweerde dat hij had deelgenomen aan sadomasochistische orgies.

Dominique Baudis liet traangas en rubber kogels inzetten; dan zou de onrust in Le Mirail snel voorbij zijn. 'Toen zijn we auto's in brand gaan steken,' zegt Farid. De tactiek werkte goed. 'Als je auto's in brand steekt, komt er pers op af. Het is een manier om aandacht te krijgen voor de problemen van Le Mirail.'

Farid en Kader organiseerden een mars van Le Mirail naar het centrum van Toulouse, waar ze een petitie aan

Dominique Baudis wilden overhandigen. Meer dan tienduizend migranten liepen de toekomststad van Candilis uit en staken de Garonne over. Op het stadhuis weigerde Dominique Baudis een delegatie te ontvangen.

Aan de oostkant van Bellefontaine staat een hek. Achter het hek ligt woonwoningencolonne Les Muriers, waar de laatste pioniers van Le Mirail wonen. De grijze huizen lijken op bunkers, voor de smalle ramen zit traliewerk.

Een van die pioniers is Jean Sauvage, een gepensioneerde leraar aardrijkskunde. Hij heeft een paars vest aan met een rood overhemd eronder. Aan de wit met oranje muren in zijn huis hangen abstracte schilderijen. Op een glazen bijzettafel staat een designvaas.

In de jaren zestig doceerde Sauvage in Calais. In de lesboeken die hij gebruikte, werd het plan van Candilis voor de toekomststad in Toulouse uitvoerig beschreven. Toen hij hoorde dat er op de nieuwe middelbare school van Bellefontaine een aardrijkskundeleraar werd gezocht, solliciteerde hij.

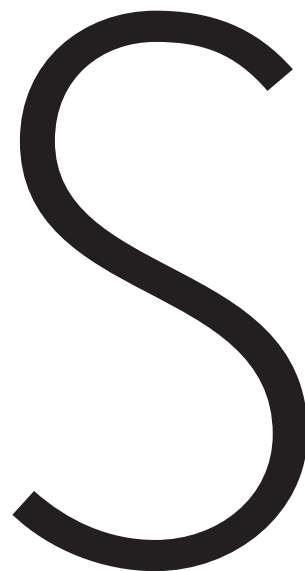
Le Mirail trok progressieve mensen uit heel Frankrijk aan. Mensen die begeesterd waren door de studentenprotesten van mei 1968 in Parijs, wilden in de nieuw gebouwde stad hun idealen in de praktijk brengen. 'Ik beschouwde het als een groot voorrecht dat ik deel mocht uitmaken van die droom,' zegt Sauvage.

Nu woont hij op een afbrokkelende ijschots. 'Dit is het laatste stukje van Le Mirail dat nog in stand is.' Vanuit de patio zijn de hoge flats te zien. Ze torenen uit boven de bunkerachtige huisjes in de omheinde enclave. 'Het was onze nieuwe wereld, maar die is totaal verdwenen,' zegt Sauvage.

Zijn vrouw komt binnen met de boodschappen. 'Er zijn geen winkels meer voor ons,' zegt ze. 'Als je een wandeling maakt, mag je blij zijn als je één Europeaan ziet.' Sauvage vindt dat de immigranten meer initiatief hadden moeten nemen. 'Ze hebben nooit moeite gedaan om Candilis te begrijpen.'

De ophef over de dood van Habib vindt

hij overdreven. 'Laten we niet vergeten dat die jongen een crimineel was.' Een buurman die bij de politie werkte, heeft hem dat verteld. Sauvage denkt dat vader en zoon Baudis Le Mirail bewust in een getto hebben veranderd. 'Het is handig dat alle problemen zich in één gebied concentreren: de rest van Toulouse heeft nergens last van.'

inds twee jaar heeft Toulouse een nieuwe, linkse burgemeester. Hij luis-terde naar een architect die zei dat de problemen van Le Mirail niet worden opgelost door flats te slopen. De architect had lange gesprekken met een groep bewoners gevoerd. Op grond van hun wensen was een wooncomplex ontworpen waar de bewoners zelf verantwoordelijk voor zouden zijn. Als het lukte, zou het de redding van Le Mirail kunnen zijn. De nieuwe burgemeester keurde het plan goed en stelde geld beschikbaar. Momenteel ligt het project stil. Onder omwonenden brak een opstand uit toen ze hoorden van het plan. Het nieuwe gebouw zou hun zonlicht wegnemen. Toen de landmeter kwam, zetten ze hem een mes op zijn keel en gingen ze ervandoor met zijn spullen. <

Deze serie komt mede tot stand dankzij een bijdrage van het Stimuleringsfonds voor Architectuur en het International New Town Institute (INTI)

DE OPHEF OVER DE DOOD VAN HABIB VINDT HIJ OVERDREVEN. 'LATEN WE NIET VERGETEN DAT DIE JONGEN EEN CRIMINEEL WAS'